

Botanikdagarna i Örebro län 2004

Ulla-Britt Andersson tar oss med tillbaka till sommarens minnesvärda Botanikdagar som denna gång utspelade sig i Närke och sydvästligaste Västmanland.

ULLA-BRITT ANDERSSON

Värddar för årets botanikdagar var Örebro Läns Botaniska Sällskap. Ett åttiotal personer från olika delar av landet hade sammant kallelsen till Närke. Exkursionsdagarna 8–10 juli var späckade med upplevelser från morgon till kväll.

Noraturen till Näsmarkerna

Busen körde norrut på Örebroåsen mot Nora och *limes norrlandicus* passerades. Ett kalkstensstråk löper från sjön Älvtälgen och ungefär 5 mil åt nordost till Lindesberg. I Vikers socken vid Älvtälgen har botanister sedan 1930-talet dokumenterat områdets speciella flora. Tidigare

fanns betande djur i skogen som då var öppen, ljus och med insprängda slätterängar. Nu sluter sig skogen i Näsmarkernas naturreservat alltmer men fortfarande kan man finna en hel del hävdgynnade växter. I kalktallskogen bildade piprör *Calamagrostis arundinacea* stora bestånd med gröna, kraftiga tuvor. När området betades åt kreaturen gräset på våren när det ännu hade späda blad. Ett annat beståndsbildande gräs var backskafting *Brachypodium pinnatum*, oftast enbart vegetativ. Vi gick på en gammal drivningsväg där kalkblock gick i dagen. Fältgentiana *Gentianella campestris* blommade liksom purpurknipprot *Epipactis atrorubens*, medan skogsknipprot *E. helleborine* fortfarande stod i knopp. På ett hygge draperades smågranarna av skogsvicker *Vicia sylvatica*. Det var märkligt att inne i skogen se ljusälskande, hävdgynnade arter som kattfot *Antennaria dioica*, spåtistel *Carlina vulgaris*, klasefibbla *Crepis praemorsa*, brudsporre *Gymnadenia conopsea* och slätterfibbla *Hypo-*

Bland stenbumlingarna under Tullportaberget nära sjön Älvtälgen växte myskmåra *Galium triflorum* i dunklet. Foto: Evastina Blomgren.

Cypresslummer *Diphasiastrum tristachyum* prydde den lavrika tallskogen vid Odenslund strax utanför Rönneshytta. Foto: Margareta Edqvist.

choeris maculata. Även lundväxter som tibast *Daphne mezereum*, vippärt *Lathyrus niger*, vårärt *L. vernus* och underviol *Viola mirabilis* växte längs vår väg. I skogen låg stora mossklädda kalkstensblock där bland annat kalksvartbräken *Asplenium trichomanes* ssp. *quadrivalens* hade hittat sin ekologiska nisch. Flera arter pyrolor trivdes i skogen, ögonpyrola *Moneses uniflora* var kanske den vackraste.

Vid Tullportaberget fanns ett högt stup med rasbranter. Myskmåra *Galium triflorum* klängde på de dramatiska stenblocken. Vid Bergnäsudden växte murruta *Asplenium ruta-muraria* och på ett annat stenblock hittades mycket pedagogiskt visparr *Carex digitata* bredvid fågelstarr *C. ornithopoda*. Även loppstarr *C. pulicaris* som normalt växer betydligt fuktigare fann sig tillrätta i mosstället på stenblocken. Strjälkröksvampar letade vi förgäves efter, både *Tulostoma brumale* och *T. niveum* är rapporterade från området. På en klippa precis nere vid sjön fanns fjällhällbräken *Woodsia alpina*.

Blåtry *Lonicera caerulea* är vanlig i hela Vikers socken. I jämförelse med skogstry *L. xylosteum* har den tjockare och mörkgrönare blad, frukten är blådaggig och barken splittras upp som bast. Orkidén spindelblomster *Listera cordata* kan vara svår att få ögonen på, det underlättar när den är utmärkt med snitsel!

Röjängen är till stor del ett extremrikkärr med märkliga inslag av fattigkärrsväxter. Ett par starrarter kunde studeras bredvid varandra nämligen knagglestarr *Carex flava* och näbbstarr *C. lepidocarpa*. Axag *Schoenus ferrugineus* bildade karakteristiska tuvor och signalerade att kärret var kalkrikt. Även ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* var. *incarnata*, sumpnycklar *D. traunsteineri* och kärrknipprot *Epipactis palustris* växte i kärret. Blodnycklar *D. incarnata* var. *cruenta* planterades in på 1950-talet och har etablerat sig väl. I bottenskiktet fanns dvärglumner *Selaginella selaginoides* vars mikrosporogömmen lyste som små guldorn. Svår att hitta var hårstarren *Carex capillaris* och i ännu högre grad knottblomster *Microstylis monophyllos*, ett enda exemplar av den rara orkidén fotograferades flitigt. I de mer kalkfattiga delarna av kärret växte bland annat taggstarr *Carex pauciflora*, korallrot *Corallorhiza trifida*, rundsileshår *Drosera rotundifolia* och snip *Trichophorum alpinum*. Tagelstarr *Carex appropinquata* stod på mäktigt höga tuvor som bildats under flera år.

En fullspäckad dag med många rara växter närmade sig sitt slut. Vid bussen sågs den sista arten för dagen, luktsmåborre *Agrimonia procera*. Bladen doftade citrus och var betydligt mer vasstandade än hos småborre *A. eupatoria* och bladstorleken avtog successivt uppåt.

Södra Närketuren

Nästa dag vände vi söderut. Första stoppet blev Herrfallsäng, Sveriges mest välbesökta naturreservat. Tusentals människor passerar nämligen dagligen genom reservatet eftersom västra stambanan skär rakt igenom. Liksom flera andra intressanta växtplatser i Närke ligger Herrfallsäng vid en förkastningszon. Kalkhaltig morän har deponerats av inlandsisen vid de förkastningar som skär genom Närke och utgör en skarp gräns mellan slätten och skogen.

I ängen är över 300 kärlväxter noterade. Stor blåklocka *Campanula persicifolia* och sommarfibbla *Leontodon hispidus* stod för de svenska färgerna, och ett myller av olika växter trängdes på varje kvadratmeter. Storvuxen sötvedel *Astragalus glycyphyllos* konkurrerade om uppmärksamheten med småvuxet rosettjungfrulin *Polygala amarella*. Sankt Pers nycklar *Orchis mascula* var förstås överblommade liksom kungsängslilja *Fritillaria meleagris*. En rik lokal för ormtunga *Ophioglossum vulgatum* hittades precis bredvid stigen, och backruta *Thalictrum simplex* kunde vi notera som ny för området.

Vi gick ner mot en lövskog och fann skogsbingel *Mercurialis perennis* som är sällsynt i Närke. I ett kalkkärr med axag växte majviva *Primula farinosa* tillsammans med tätört *Pinguicula vulgaris*. På väg tillbaka till bussen passerade vi låsbräken *Botrychium lunaria*.

Färden fortsatte mot Vätterns norra strand och naturreservatet Harge uddar. Klippor av urkalksten gör att floran blir intressant, liksom närheten till Vättern och det speciella klimat som denna kalla sjö ger upphov till. När bussen tricksat sig in genom drivor av pestskräp *Petasites hybridus* kunde vår vandring börja. På kalkstensklipporna vid Vättern fann vi blommande purpurknipprot, blodnäva *Geranium sanguineum* och glansnäva *G. lucidum*. Även murruta och kalksvartbräken hade funnit sig tillräta på klipporna. Lunchen intogs på en klippa som var dekorerad i violett, rosa och gult av harmynta *Satureja acinos*, backtimjan *Thymus serpyllum* och gullklöver *Trifolium aureum*. En tuva med gaffelbräken *Asplenium septentrionale* hade också slagit sig ner nära vattnet. De buskar av oxbär

som fanns längs vår vandring utlöste en del diskussion, och både svart och rött oxbär (*Cotoneaster niger*, *C. scandinavicus*) kunde artbestämmas. Innan bären mognat kan svart oxbär skiljas från rött bland annat genom att de unga bladen är håriga på ovensidan. På återvägen såg vi ett exemplar av årets inventeringsart, skogsklocka *Campanula cervicaria*, blommorna hade ännu inte slagit ut. På en berghäll fanns grusbräcka *Saxifraga tridactylites* och liten fetknopp *Sedum annuum*.

En bit norr om Mariedamm stannade vi till för att se korsmåra *Cruciata laevipes*, en ny art för de flesta av oss. Det finns fyra fynd av korsmåra i Sverige och denna lokal är känd sedan 1996.

Sista stoppet blev Odenslund vid Rönneshytta med en lavrik tallskog. En del av tallarna hade nyligen avverkat. Ett stort bestånd av grönpyrola *Pyrola chlorantha* beundrades, men skälet till stoppet var att både cypresslummer *Diphasiastrum tristachyum* och mellanlummer *D. xzeileri* här växte nästan sida vid sida. Cypresslummer är tydligt blågrön, har jämlånga blad och ett kompakt, sammanhållet växtsätt medan mellanlummer är mer rent grön i färgen och har ett yvigare växtsätt. Cypresslummer har det djupaste rotsystemet av de två arterna och är anpassad till att klara skogsbränder och bränning av ljunghedar.

Kilsbergsturen

Sista dagen styrde bussen mot Kilsbergen och Garphyttans nationalpark. När nationalparken bildades 1909 upphörde hävden vilket gjorde att ängarna växte igen och skogen slöt sig alltmer. Sedan 1970-talet har hävden delvis återupptagits, man slår ängarna och hamlar träden. Vi gick en runda i Svenshytteängen som ligger utanför nationalparken och sköts av den lokala naturskyddsföreningen. Vid ingången till ängen växte strimgröe *Glyceria striata*. Gräset är inkommet från Nordamerika och har en mörk, nickande och tydligt randig vippa. I ängen fanns de vanliga ängväxterna, bland annat tidigt fältgentiana *Gentianella campestris* var. *suecica* som såddes in för något år sedan. I betesmarken ner mot en bäck vid gården Nedrebyn hade slättergubben

För många av deltagarna kommer nog det bestående intrycket av årets botanikdagar att bli Skvalebergets blommande röda skogsliljor *Cephalanthera rubra* och de rara mårorna, bland annat kal korsmåra *Cruciata glabra*.

Foto: röd skogslilja – Thomas Gunnarsson, kal korsmåra – Margareta Edqvist.

Arnica montana just slagit ut sitt nedre blompar och en misstänkt kvällsmaskros *Taraxacum praestans* utlöste en del diskussion om olika artkaraktärer. Vid bäcken växte ett tiotal starrarter, bland annat hartmansstarr *Carex hartmanii*.

I närheten hade den finlandssvenske greven Kalling byggt ett säreget sommarhus för drygt hundra år sedan och planterat in en del växter som fortfarande trivdes. Vi gick på doftande mattor av ramslök *Allium ursinum*, men även parksmultron *Fragaria moschata*, skogsbingel (enbart hanplantor) och gulplister *Lamium galeobdolon* hade troligen införts av greven. I en bäck växte den rödlistade stor skogsbäckmossa

I Svenshytteängan vid Garp-hyttans nationalpark växte bland annat strimgröe *Glyceria striata* och fältgentiana *Gentiana campestris*. Foto: Evastina Blomgren.

Hygrohypnum subeugyrium. Lunglav *Lobaria pulmonaria* växte rikligt på flera ädla lövträd och bland svamparna demonstrerades rynkskinn *Phlebia centrifuga*.

Sedan bar det iväg till Skvalebergets naturreservat som är känt för sina idegranar *Taxus baccata*. I vägkanten växte rödfibbla *Pilosella aurantiaca*. Närke är synnerligen rikt på dagdkåpor och längs en skogsväg fick vi 11 arter demonstrerade; stjärn-, baltisk, våg-, späd-, glatt, sammets-, glans-, betes-, trubb-, vall- och skårdagdkåpa (*Alchemilla acutiloba*, *A. baltica*, *A. cymatophylla*, *A. filicaulis* var. *filicaulis*, *A. glabra*, *A. glaucescens*, *A. micans*, *A. monticola*, *A. plicata*, *A. subglobosa*, *A. wichurae*). I skogen blommade röd skogslilja *Cephalanthera rubra*, kanske en av de vackraste orkidéer vi har i Sverige. Mer diskret i sin framtoning var nästrot *Neottia nidus-avis*.

Avslutningsvis besöktes Ullavi klint. Vi gick uppför en ganska brant, lerig stig genom skogen där några arter var utsnitslade, bland annat kambräken *Blechnum spicant*. Några gamla strandvallar och andra minnen av Yoldiahavet passerades på väg uppför berget. Väl uppe på toppen fick vi klättra över en fornborg för att få belöningen med en enastående vy över Närkeslätten. Blåmunkar *Jasione montana* och hällebräken *Woodsia ilvensis* hade rotat sig högst upp på klinten. På vägen ner fick vi se ytterligare en lokal för röd skogslilja. Även grönkulla *Dactylo-*

rhiza viride och skogsnattviol *Platanthera bifolia* ssp. *latiflora* växte i den dunkla granskogen, den förstnämnda gjorde verkligen skäl för namnet.

* * *

På kvällarna anordnades föredrag med bildvisning och det gavs möjlighet att besöka ytterligare lokaler med rara växter, bland annat kal korsmåra *Cruciata glabra*. Höjdpunkten blev den middag i Kajsa Wargs anda som vi avnjöt i rikssalen på Örebro slott. Karl XI – i Runar Nyängens skepnad – berättade om slottet och dess fascinerande historia. Där avtackades alla dem som gjort botanikdagarna möjliga. Ett stort tack till er alla!

Ulla-Britt Andersson bor i Gårdby på Öland sedan 25 år tillbaka och arbetar som distriktsläkare i Kalmar. Sedan tonåren har Ulla-Britt varit intresserad av växter och är bland annat ordförande i Ölands

botaniska förening och styrelsemedlem i Svenska Botaniska Föreningen. På senare tid har hon försökt lära sig mer om maskrosor och björnbär. Adress: Kummelvägen 12, 386 92 Färjestaden E-post: ulla-britt_andersson@telia.com